

RYNEK PRODUKTÓW MLECZARSKICH W KONTEKŚCIE ZAOPATRZENIA MIAST DOLNEGO ŚLĄSKA

Marek Nowak, Krystyna Szybiga
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Streszczenie. W opracowaniu przedstawiono sytuację mleczarstwa w województwie dolnośląskim oraz omówiono źródła i strukturę zaopatrzenia regionu w artykuły mleczarskie. Badaniami objęto sklepy, placówki gastronomiczne, stołówki i przedsiębiorstwa produkcyjne zlokalizowane w pięciu miastach. Wyniki przeprowadzonej analizy potwierdzają istnienie znaczących niedoborów mleka z własnej bazy surowcowej i dowodzą, że w dostawach nabiału przeważają produkty wytworzone poza Dolnym Śląskiem, a dominującą rolę w tym zakresie pełni województwo wielkopolskie.

Słowa kluczowe: produkty mleczne, zaopatrzenie, Dolny Śląsk

WSTĘP

Walory odżywcze i dietetyczne mleka oraz jego znaczenie w produkcji i przetwórstwie sprawiają, że mleko zajmuje bardzo ważną pozycję w gospodarce żywnościowej kraju. Jednocześnie chów bydła powinien być elementem zrównoważonego rozwoju, szczególnie w rejonach o dużym udziale trwałych użytków zielonych i na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, bo jest on często jedyną alternatywą w wyborze kierunku produkcji.

Rynek produktów mlecznych należy do najbardziej wspieranych w Unii Europejskiej. W Polsce mechanizmy rynku mleka i jego przetworów w przypadku sprzedaży hurtowej obejmują 230 tys. dostawców. Wydatki Agencji Rynku Rolnego na realizację Wspólnej Polityki Rolnej od maja 2004 r. do końca 2007 r. wyniosły 501,7 mln zł, tj. 12,4% ogółu wydatków Agencji. Środki finansowe kierowane były głównie na refundacje eksportowe (59%), rekompensaty za zrzekanie się indywidualnych ilości referencyjnych (23%) oraz

zakupy interwencyjne masła (10%)¹ [Dyngus 2008]. Wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowało korzystny rozwój sektora mleczarskiego, a beneficjentem tej integracji jest głównie przetwórstwo [Urban 2006].

Odmianą sytuację obserwuje się w regionie Dolnego Śląska, który jest beneficjentem tej pomocy w bardzo ograniczonym zakresie. Od początku lat 90. trwa redukcja pogłowia krów i liczby gospodarstw utrzymujących krowy mleczne. Jednocześnie następuje koncentracja produkcji i wzrost wydajności mlecznej krów.

W latach 2000–2006 redukcja pogłowia krów wyniosła 28,8% (w skali kraju 8,8%), a obsada krów była aż 3-krotnie niższa. Udział województwa dolnośląskiego w krajowym pogłowiu krów obniżył się z 2,4 do 1,8% (tab. 1).

Tabela 1. Pogłowia i obsada krów, ogółem i na 100 ha UR

Table 1. Number of cows; total and per 100 ha AL

Wyszczególnienie	Pogłowia krów w tys. szt.			Obsada krów na 100 ha UR w szt.		
	Polska	Dolny Śląsk	Dolny Śląsk/ /Polska	Polska	Dolny Śląsk	Dolny Śląsk/ /Polska
2000	3 098	73	2,4	17,4	6,7	38,4
2001	3 005	65	2,2	16,9	5,8	34,6
2002	2 873	64	2,2	17,0	6,0	35,5
2003	2 898	62	2,1	17,9	5,9	32,7
2004	2 796	56	2,0	17,1	5,3	30,9
2005	2 795	54	1,9	17,6	5,6	31,7
2006	2 824	52	1,8	17,7	5,3	30,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych [Roczniki].

Source: Own elaboration based on statistical data [Roczniki].

W analizowanym okresie produkcja mleka w regionie obniżyła się o 20%, przy jednoczesnym 15% wzroście mleczności krów, co było poziomem wyższym o 8,9% niż przeciętnie w kraju (tab. 2).

Utrzymująca się w ostatnich latach korzystna koniunktura na światowym rynku mleka spowodowała wzrost rentowności produkcji i przetwórstwa oraz pozwoliła krajom Unii na 2% zwiększenie kwot mlecznych od kwietnia 2008 r. W sezonie 2008/2009 przewidywana narodowa kwota mleczna dla Polski wyniesie 9,6 mln t, co według ocen IERiGŻ-PIB spowoduje wzrost produkcji do 12 mld l [Sych-Winiarek 2008].

Obserwowane zmiany spowodowały, że dolnośląski sektor mleczarski stracił szansę skorzystania z systemu unijnych dotacji i zapewnienia stabilnego źródła dochodów producentom rolnym. Ciągłej redukcji ulega istniejąca baza przetwórcza przemysłu mleczarskiego. Jednocześnie rosną regionalne niedobory surowca w relacji do poziomu spożycia mleka i jego przetworów. W 2006 r. produkcja mleka na Dolnym Śląsku pokrywała jedynie 31,3% lokalnych potrzeb określonych na podstawie przeciętnego spożycia (tab. 3). Uzyskiwany poziom produkcji z własnej bazy surowcowej pozwalał przeciętnie na

¹Rekompensaty przeznaczone były dla małych producentów, wytwarzających do 20 t mleka rocznie, rezygnujących z ilości referencyjnych (IIR) w roku kwotowym 2007/2008.

Tabela 2. Produkcja mleka i mleczność krów
Table 2. Milk production and milk yield

Wyszczególnienie	Produkcja mleka w mln l		Udział (%)	Przeciętny udój od 1 krowy w l		Udział (%)
	Polska	Dolny Śląsk	Dolny Śląsk/ /Polska	Polska	Dolny Śląsk	Dolny Śląsk/ /Polska
2000	11 543,1	295,4	2,6	3 668	4 054	110,5
2001	11 537,9	286,9	2,5	3 828	4 368	114,1
2002	11 526,9	243,5	2,1	3 902	4 052	103,8
2003	11 545,9	258,2	2,2	3 969	4 388	110,6
2004	11 477,7	232,4	2,0	4 082	4 228	103,6
2005	11 575,6	239,5	2,1	4 147	4 486	108,2
2006	11 633,4	236,4	2,0	4 200	4 672	111,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych [RBD].
Source: Own elaboration based on statistical data [RBD].

Tabela 3. Bilans żywnościowy mleka w województwie dolnośląskim
Table 3. Milk balance in Lower Silesia voivodship

Wyszczególnienie	2000	2003	2006
Produkcja mleka ogółem (mln l)	295,42	258,2	236,4
Spożycie globalne mleka (mln l), w tym	817,5	797,0	755,2
Spożycie bez mleka przeznaczonego na masło (mln l)	567,8	524,6	507,3
Niedobory ogółem (mln l), w tym	-522,1	-538,9	-518,8
Niedobory bez mleka przeznaczonego na masło (mln l)	-272,4	-266,4	-270,9
Relacja niedobór/spożycia (%)	-63,9	-67,6	-68,7
Relacja niedobór/spożycia bez mleka przeznaczonego na masło (%)	-48,0	-50,8	-53,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych statystycznych [Roczniki].
Source: Own elaboration based on statistical data [Roczniki].

50% pokrycie potrzeb w zakresie nietrwałych przetworów mlecznych. Sytuacja powyższa świadczy o tym, że o zaopatrzeniu rynku decydowały głównie dostawy z innych regionów.

CEL I METODYKA BADAŃ

Celem podjętych badań było określenie wielkości rocznych dostaw produktów mlecznych na rynki wybranych miast Dolnego Śląska oraz zlokalizowanie ich producentów według województw i krajów. Badania zrealizowano w 2006 r. na terenie: Wrocławia,

Tabela 4. Wielkość i struktura dostaw produktów mleczarskich na Dolny Śląsk – wyniki badań
 Table 4. Quantity and structure of delivery dairy products in Lower Silesia – results of the research

Lp.	Produkt	j.m.	Województwo										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
			wielkopolskie	dolnośląskie	podlaskie	łódzkie	mazowieckie	śląskie	opolskie	warmińsko-mazurskie	kujawsko-pomorskie	pozostałe woj.	razem
1	Mleko	tys. l	1319,1	563,6	847	1184,4						327,7	4241,8
		%	31,1	13,3	20,0	27,9						7,7	100,0
2	Mleko zagęszczone	tys. kg	134		13,1	41,8						4,3	193,2
		%	69,4		6,8	21,6						2,2	100,0
3	Mleko smakowe ¹	tys. kg	28,1		15,2	12,8		69,1	47,2			26,8	199,2
		%	14,1		7,6	6,4	34,7	23,7				13,5	100,0
4	Mleko w proszku	tys. kg	136,9		7						8,3	2,9	155,1
		%	88,3		4,5						5,4	1,9	100,0
5	Śmietana ²	tys. kg	207,2	127,8	227,4	243,1	60,3		108,5			110,7	1085
		%	19,1	11,8	21,0	22,4						10,2	100,0
6	Twaróg ³	tys. kg	414,8	168,8	158,6	69,4	133,7	189,8				129	1264,1
		%	32,8	13,4	12,5	5,5	10,6	15,0				10,2	100,0
7	Ser topiony ⁴	tys. kg	60,5		12,2		13,6	34,7		9,4		10,7	141,1
		%	42,9		8,6		9,6	24,6		6,7		7,6	100,0
8	Ser twarde ⁵	tys. kg	73,6		175,3	49,1	91,8		22,1	59,5		74,4	545,8
		%	13,5		32,1	9,0	16,8	4,0	10,9			13,6	100,0
9	Ser pleśniowy	tys. kg	44,1			16,9	10,6				13,4	5,4	90,4
		%	48,8			18,7	11,7				14,8	6,0	100,0
10	Masło ⁶	tys. kg		57,6	133,7	73,2	172,7	156,5				90,3	805,7
		%		7,1	16,6	9,1	21,4	19,4				11,2	100,0

11	Jogurt ⁷	tys. kg	70,7	140	60,3	308,6	51,8	287,9	59,7	979
		%	7,2	14,3	6,2	31,5	5,3	29,4	6,1	100,0
12	Kefir ⁸	tys. kg	228,5	57,6	147,4	48,8	70,2		74	626,5
		%	36,5	9,2	23,5	7,8	11,2		11,8	100,0
13	Masłanka ⁹	tys. l	211,3	55,7	210,7	253,7			109	840,4
		%	25,1	6,6	25,1	30,2			13,0	100,0

¹razem z deserami mlecznymi; ²razem ze śmietanką do kawy, śmietaną w proszku i spray'u; ³razem z: twarogiem wędzonym, serkami homogenizowanymi, serkami wiejskimi, bryndzą i fetą; ⁴razem z serem smażonym; ⁵razem z serem wędzonym i oseypkiem; ⁶razem z masłem mix; ⁷naturalny i owocowy; ⁸naturalny, owocowy i zsiadłe mleko; ⁹naturalna i smakowa

Źródło: Badania własne.

Source: Own researches.

Kłodzka, Strzelina, Kątowno Wrocławskich i Góry. Przyjęto celowy dobór próby badanych obiektów. Przeprowadzono bezpośrednie wywiady kwestionariuszowe z 553 osobami prowadzącymi: sklepy, placówki gastronomiczne, stołówki i przedsiębiorstwa produkcyjne². Pytania kwestionariusza dotyczyły pochodzenia poszczególnych artykułów mleczarskich (nazwy producentów) oraz wielkości rocznych dostaw produktów mleczarskich (w przeliczeniu na kilogramy lub litry). Wywiady zrealizowano w: 462 jednostkach handlu detalicznego (sklepy osiedlowe, markety i supermarkety), 42 placówkach gastronomicznych (bary i restauracje), 35 stołówkach instytucji publicznych (szkoły, przedszkola, ośrodki wychowawcze, domy pomocy społecznej) oraz 14 zakładach produkcyjnych (piekarnie, cukiernie, lodziarnie). W trakcie badań ustalono 56 asortymentów, z których, po segmentacji, wyodrębniono 13 grup produktów. Lokalizację producenta dokonano na podstawie informacji widocznych na opakowaniu oraz danych adresowych zamieszczonych w ogólnopolskich katalogach branżowych.

WYNIKI BADAŃ

Z badań rynku produktów mleczarskich w zakresie źródeł ich pochodzenia wynika, że nabiał, będący przedmiotem obrotu towarowego w analizowanych miastach regionu, produkowany jest głównie poza Dolnym Śląskiem (tab. 4).

Większość dostaw mleka pochodziła z województw: wielkopolskiego (31,1%), łódzkiego (27,9%) oraz podlaskiego (20,0%). Zaopatrzenie w mleko zagęszczone i mleko w proszku zdominowali producenci wielkopolscy – odpowiednio 69,4% i 85,3% udziału. Natomiast mleko smakowe dostarczano przede wszystkim z województw mazowieckiego (34,7%) i opolskiego (23,7%). Zasadniczą część dostaw śmietany pochodziła z tych samych źródeł co mleko: tj. województwa łódzkiego (22,4%), podlaskiego (20,9%) i wielkopolskiego (19,1%). Badane jednostki zaopatrywały się w twaróg pochodzący głównie z województw: wielkopolskiego (30,4%), śląskiego (13,9%), dolnośląskiego (12,4%) i podlaskiego (11,6%). Sery twarde przywożono z województw: podlaskiego (32,1%), mazowieckiego (16,8%) i wielkopolskiego (13,5%); sery topione z województwa wielkopolskiego (42,9%) i śląskiego (24,6%, natomiast ser pleśniowy z województwa wielkopolskiego (48,8%), mazowieckiego (18,7%) i pomorskiego (14,8%). Przeważającą część dostaw masła wytworzyli producenci z województw: warmińsko-mazurskiego (21,4%), kujawsko-pomorskiego (19,4%), łódzkiego (16,6%) i mazowieckiego (15,1%). Jogurty sprzedawane w badanych obiektach wyprodukowano głównie w województwach: mazowieckim (31,5%), opolskim (29,4%) i dolnośląskim (14,3%). Kefir pochodził przede wszystkim z województw: wielkopolskiego (36,5%) i podlaskiego (23,5%), a maślanka z województw: łódzkiego (30,2%), wielkopolskiego (25,1%) i podlaskiego (25,1%).

Powyższa analiza dowodzi, że dolnośląski rynek produktów mleczarskich zdominowali producenci Wielkopolski. Mieli oni największy udział w zaopatrzeniu w: mleko spożywcze, mleko zagęszczone, mleko w proszku, twaróg, ser topiony, ser pleśniowy i kefir. Producenci z województwa łódzkiego dostarczyli najwięcej śmietany i maślanki,

---

²Wywiady przeprowadzili w ramach praktyk semestralnych studenci III roku kierunku Zarządzanie i Marketing Akademii Rolniczej we Wrocławiu

z województwa mazowieckiego – mleka smakowego i jogurtów, podlaskiego – serów twardych, a najwięcej masła pochodziło z województwa warmińsko-mazurskiego.

WNIOSKI

Niedobory mleka na cele konsumpcyjne z własnej bazy surowcowej w latach 2000–2006 przekraczały 500 mln l, co stanowiło ponad 250% produkcji uzyskiwanej w regionie. Stąd też o zaopatrzeniu rynku decydowały dostawy z innych rejonów kraju.

Produkcja przemysłu mleczarskiego w województwie stale maleje. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek produkcji mleka płynnego przetworzonego: z 47,1 mln l w roku 2000 do 21,6 mln l w roku 2006, co stanowi jedynie 0,9% krajowej produkcji. Podobna tendencja obserwowana jest w przypadku masła (spadek udziału w latach 2000–2006 z 0,9 do 0,3%), co w relacji do udziału zamieszkałej w regionie ludności (7,6%) jest poziomem bardzo niskim.

Z badań wynika, że produkty mleczarskie dystrybuowane w regionie pochodziły ze wszystkich województw, ale dostawy zdominowane były przez producentów z Wielkopolski, Podlasia i centralnej Polski.

Sytuacja powyższa nie znajduje uzasadnienia zarówno z punktu widzenia korzystnych warunków chowu krów mlecznych, niskiego wykorzystania zdolności produkcyjnych zakładów mleczarskich oraz znacznych nadwyżek siły roboczej, zwłaszcza w rejonach górskich i podgórszych, gdzie chów bydła jest często jedyną alternatywą wykorzystania użytków rolnych. Stała marginalizacja tego kierunku produkcji może zagrozić zrównoważonemu rozwojowi Dolnego Śląska, a głównie rejonów rolniczych o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Stąd też w działaniach strategicznych na rzecz agrobiznesu należy dążyć do zwiększenia pogłowia krów i produkcji mleka.

Celowym wydaje się stymulowanie rozwoju mleczarstwa przynajmniej w zakresie produkcji nietrwałych przetworów mleczarskich, których produkcja kształtuje się znacznie poniżej zapotrzebowania regionu. Zmiany w tym zakresie są niemożliwe bez aktywnej współpracy przedsiębiorców, administracji samorządowej i środowisk akademickich oraz podjęcia radykalnych działań prowadzących do rozwoju mleczarstwa na Dolnym Śląsku.

PIŚMIENNICTWO

- Dyngus M., 2008. ARR – finansowanie mechanizmów na rynku mleka. *Biuletyn Informacyjny ARR*, 3(201), 24–35.
- Sych-Winiarek J., 2008. Rynek mleka w 2008 roku. *Biuletyn Informacyjny ARR*, 5(203), 24–34.
- Urban R., 2006. Gospodarka żywnościowa w trzecim roku po wejściu Polski do Unii Europejskiej. *Przemysł Spożywczy*, 8, 20–24, 27.
- Roczniki Statystyczne Województwa Dolnośląskiego z lat 2001-2007. Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Roczniki Statystyczne Rzeczypospolitej Polski z lat 2001-2007. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny [w:] http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks, 04.2008

MILK MARKET IN THE CONTEXT OF CITIES SUPPLY ON LOWER SILESIA

Abstract. The paper presents the dairy situation in the Lower Silesia Voivodship and discusses the sources and the structure of the regional dairy products supplies. The research includes shops, catering business, canteens and production companies located in five cities. Results of the analysis confirm existence of considerable milk production shortage from own material basis and show that products made outside Lower Silesia predominate in dairy delivery and Wielkopolskie Voivodship plays a dominating role in this range.

Key words: dairy products, delivery, Lower Silesia

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 31.10.2008